
Gondolatok a Munka Törvénykönyvének tervezetéhez: a munkavállaló vétkes károkozásáért való felelősség

Deli Petra Eszter^{*}

1. Bevezetés

a munkavállaló vétkességi alapú kárfelelőssége a munkajog Janus-arcú intézménye. Egyrészt a szocializmusban formálódott jogszabályi keret a rendszerváltoztatást jelentősebb módosítások nélkül élte túl. Másrészt azonban munkajogviszonyokat körülvevő tér – tekintettel a XXI. század robbanásszerű tudományos és technikai fejlődésére – mindinkább dinamikusan változik. Időszerű tehát a jogintézmény újragondolása. Ebben a folyamatban – a rugalmasabb, a környezet változásaihoz alkalmazkodni képes jogszabályi környezet kialakításának követelményén túl – figyelemmel kell lenni az egyes magánjogi jogágak felelősségrendszereinek egymáshoz való viszonyára, kölcsönhatására. Ugyan vitathatatlan a globalizáció munkajogra gyakorolt hatása, időtálló prioritás marad a munkavállaló védelme. Különösen indokolt ennek megfontolása a felelősségtan tekintetében.

A munkavállaló munkáltatóval szemben fennálló, vétkességi alapú felelősségének intézményi feltételrendszere [*Munka Törvénykönyve (továbbiakban Mt.) 166. § (1) bek.*] szorosan kapcsolódik a polgári jogban irányadó, felróhatóságon alapuló felelősségi alakzathoz [*Polgári Törvénykönyv (továbbiakban Ptk.) 318. §, 339. § (1) bek.*]. A felelősség megállapításának mindkét esetben ugyanazok a konjunktív kritériumai. Ugyanakkor az egyes elemek – attól függően, hogy az *Mt.* vagy a *Ptk.* hatálya alá tartozó jogviszonyról van-e szó – munkajogi illetve polgári jogi tartalommal telítődnek meg. Ez a két jogág eltérő szabályozási tárgyára vezethető vissza. A polgári jog középpontjában az egyenjogú személyek vagyoni és nem vagyoni viszonyainak rendezése áll [*Ptk. 1. § (1) bek.*]. Ehhez képest a munkajog az egymással alá-és fölérendeltségben álló felek között fennálló, fogalmilag egyensúlytalan helyzet szabályozását célozza. Ebből az elvi tételből vezethető le a munkajog elvitathatatlan védelmi funkciója: a

^{*} PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék. A tanulmány a Magyar Ösztöndíj Bizottság támogatásával, az Állami Eötvös Ösztöndíj keretében készült.

munkaszerződésénél fogva önállóan, gyengébb fél jogi helyzetének körülbástyázása.

A vizsgált jogintézmény tekintetében a munkajogi védelmi rendszer négy pilléren nyugszik. Egyrészt a munkajogban eltérő gondossági mérce alkalmazandó a polgári joghoz képest. Másrészt a vétkességnek a kötelességszegésen túl a károkozást is át kell fognia. Harmadrészt eltérés figyelhető meg a prevenció kiváltását és ösztönzését jelentő jóvátétel (*reparáció*) mértékében.¹ Negyedrészt redukált kárfogalom érvényesül.² A tanulmány tárgya ez első két pillér bemutatása és elemzése a hamarosan Országgyűlés elé terjesztett *Munka Törvénykönyvének Törvényjavaslata (továbbiakban: Törvényjavaslat)*³ kapcsán. Ennek során megjelölésre kerül az is, hogy a társadalmi és közigazgatási egyeztetés hogyan alakította a *Munka Törvénykönyvének Tervezetét (továbbiakban Tervezet)*.⁴ A tanulmány első egysége a gondossági mérceire irányítja a figyelmet. Vajon hogyan rendezi a *Törvényjavaslat* a két jogág felelősségi rendszereinek szoros dogmatikai együttélését. Kiküszöbölésre kerülnek-e az összefonódásból adódó és a jogbiztonság ellen ható fogalmi zavarok? A második egység a szándékon túli károkozásért való helytállást állítja a középpontba. A tanulmány nem vizsgálja azonban a kártérítés korlátozását, a kárfogalmat, valamint nem tér ki a munkavállalói biztosíték intézményének elemzésére sem. A megjelölt problémakörök a hatályos jog szempontjából is alkalmasak a problémafelvetésre, mindazonáltal – figyelemmel a *Törvényjavaslatra* – mindinkább aktuálisnak mutatkoznak. Arra tekintettel, hogy valamennyi reformtörekvés szükségképpen kitekint más nemzetek jogi megoldására, most sem hagyható figyelmen kívül a hazai jogfejlődésre leginkább ható német munkajog vonatkozó részeinek felvázolása.

2. Törvényjavaslat a vétkesség és a felróhatóság határán

A munkavállaló által vétkesen okozott kárért való helytállást – mint általános felelősségi alakzatot – a *Törvényjavaslat* II. részének XIV. fejezetének 76. egysége szabályozza. A *Törvényjavaslat 179. § (1) bekezdése* szerint a munkavállaló köteles a munkaviszonyából származó kötelezettségének megszegésével okozott kárt megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Ebben a kérdésben a *Tervezethez* képest nem kerül sor a változtatásra, hiszen a *Tervezet 179. § (1) bekezdése* is az adott helyzetben általában elvárható magatartást jelöli meg gondossági mérceként.

¹ Eörsi Gyula – Világhy Miklós: *Magyar polgári jog*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1962, 470–471. o.

² Rúzs Molnár Krisztina: A munkajogi kártérítési felelősség in: *A munkajog nagy kézikönyve* (Szerk.: Breznay Tibor), Budapest, Complex Kiadó, 2006, IX. rész 1. cím 757. o – 797. o., 764. o.

³ Munka Törvénykönyvének Törvényjavaslata, <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/foglalkoztataspolitikaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/az-orszaggyules-elott-az-uj-munka-torvenykonyve> letöltés ideje: 2011.11.05.

⁴ Munka Törvénykönyvének Tervezet, <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/foglalkoztataspolitikaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/matol-elérhető-a-munka-torvenykonyve-atfogo-modositasanak-tervezete> letöltés ideje: 2011.09.26.

A *Törvényjavaslat* helytelenül a vétkességet a felróhatóság szinonim fogalmaként kezeli, jóllehet a két jogi kategória eltérő gondossági mércét jelöl. Habár mindkét forma szubjektív jogalapú, a felelősség mértéke az előbbinél rendes, az utóbbinál azonban enyhe. Ezen fogalmak ilyen módon való együttélése nem újkeletű a jogtudományban illetve a bírói jogalkalmazásban. Mivel a jelenleg hatályos *Mt. 166. (1) bekezdése* sem tartalmazza a gondossági mérce meghatározását, egyaránt megfigyelhető a vétkességnek mind munkajogi, mind pedig polgári jogi tartalommal való megtöltése. A bírók egy része azt az álláspontot képviseli, hogy a felelősség akkor kerül megállapításra, ha a munkavállaló magatartásának a következményeit azért nem látta előre, mert a tőle elvárható figyelmet, körültekintést elmulasztotta tanúsítani.⁵ Ennek megfelelően a szakképzett és kellő gyakorlattal rendelkező munkavállaló alperessel szemben jogos elvárás, hogy készpénz helyett kereskedelmi forgalomban vásárlási utalványt csak kizárólagos munkáltatói utasítás alapján fogadjon el.⁶ További ítélkezési gyakorlat szerint kirívóan gondatlanul szegi meg a kötelezettségét az a festmény ellenőrző becsüsi munkakörben foglalkoztatott munkavállaló, aki a számára nyitva álló három hónapos határidő alatt nem keresi fel N. Galériát annak érdekében, hogy megbizonyosodjon arról, hogy az adott bírálati szám alatt ugyanaz a festmény található-e; továbbá a kép ismert címének megtudakolása helyett maga nevezi el az alkotást. A becsüs sorozatosan kirívó mulasztásokat követ el, holott vele szemben – munkaköre jellegénél fogva és arra figyelemmel, hogy több éve áll alkalmazásban – fokozottabb az elvárás.⁷ Ehhez képest eltérő vélemény szerint vétkesség alatt azt kell érteni – összhangban a *Ptk. 339. § (1) bekezdésével* -, hogy a munkavállaló nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható lett volna. Ebben a tekintetben a vétkesség egy absztrakt, tipizált és objektivált felelősségi mércét jelent.⁸ Így a szakorvos túlzott kötszerrendelés kárnak minősül, amit a kellő gondosság tanúsításával elháríthatott volna.⁹

A gondossági mérce tekintetében a társadalmi értékítélet meghatározó kérdésfeltevése az elvárhatóság, illetve az előreláthatóság: elvárható volt-e a társadalomra veszélyesség tudata, előreláthatóak voltak-e a következmények, illetve azokkal mennyire lehetett számolni. Kérdéses tehát, hogy milyen gondossági mértéket kell és lehet alkalmazni: egyedit, speciálisat vagy általánost. Az egyedi mérték szerint az értékítélet a jogsértő saját képességeihez, ismeretihez igazodik. Speciális mérce áll meg, ha a jogsértő a hozzá hasonló és hasonló helyzetben lévőekkel kerül összehasonlításra. Az általános mérce szerint pedig az vizsgálándó, hogy emberileg mi is lett volna elvárható. Ebben a megközelítésben a büntetőjog egyedi, a polgári jog pedig az általánososhoz közelítő – de ugyanakkor speciális –

⁵ Arany Jánosné: *A munkáltató lehetőségei a munkavállaló vétkes kötelezettsége esetén*, Gazdaság és Jog, 1999/6 18-21. o., 19. o., Complex Jogtár Kommentár az Mt. 166. §-hoz

⁶ Mfv. II. 11. 022/2001 Fekete Zsuzsanna – Radnay József – Tallián Blanka – Zánthy János: *Munkajog 1999-2007 (Munkajogi Döntvénytár)*, Budapest, HVG-Orac, 2007, 843-845. o.

⁷ Mfv. E.10. 442/2005 Fekete – Radnay – Tallián – Zánthy: i.m. 825-826. o.

⁸ Cséffán József: *A Munka Törvénykönyve és magyarázata*, Szeged, Szegedi Rendezvényszervező Kft., 2007, 421-422. o., Kertész István – Pál Lajos – Radnay József: *Munkajogi kézikönyv*, Budapest, HVG – ORAC, 2005, 262. o.

⁹ Mfv. II. 10. 407/2006 Fekete – Radnay – Tallián – Zánthy: i.m. 823-824. o.

mérlegelést alkalmazó jogág. Amíg a büntetőjogban a jogsértőtől elvárható magatartás kerül megvizsgálásra, addig a polgári jogban az lesz irányadó, hogy mi volt a vagyoni forgalom standardja szerint elvárható. A büntetőjogban irányadó mérték a speciális szintjén az individualizáció irányába tolódik, de nem éri el azt. A polgári jogban ugyanez az elmozdulás az általános szint felé mutat. A munkajog pedig a kettő között helyezkedik el. Azaz az egyes jogágak gondossági mércéje közös talajon állva, eltérő irányba történő kimoszulásokkal értelmezhető. Mivel azonos körülmények között az egyén ugyanannak a személynek nem lehet mértéke és mércéje: a teljes individualizáció a lényegétől fosztaná meg a felelősséget. Az, hogy az egyén maga másként is cselekedhetett volna, se nem mérhető, se nem bizonyítható.¹⁰

A munkajog védelmi funkciójára is tekintettel szükséges, hogy a gondossági mérce valamennyi munkavállaló esetében egyedileg kerüljön megállapításra a bírói jogalkalmazás során. Minden egyes esetben figyelemmel kell lenni többek között a munkavállaló szellemi, fizikai adottságaira, sajátos képességeire, képzettségére, szaktudására. Így például egy magas szakértelemmel, kellő szakmai gyakorlattal rendelkező munkavállalóval szemben fokozottabb az elvárás, mint egy olyan munkavállaló tekintetében, aki szakmai tapasztalat nélkül kerül alkalmazásra. Más elbírálás irányadó olyan munkavállalók vonatkozásában is, akik ugyanabban a munkakörben vannak foglalkoztatva, ugyanolyan képzettséggel és tapasztalattal rendelkeznek, de eltérő a munkaterhelésük mértéke illetve az ehhez kapcsolódó munkahelyi stressz szintje. Ezekre tekintettel nem megfelelő a *Törvényjavaslat* által megjelölt, tisztán polgári jogi út. Egyebekben a gondossági mérce megemelésére – és ilyen módon civil jogi útra terelésére – a *Törvényjavaslathoz* illetve a *Tervezethez* fűzött általános indokolás nem is ad magyarázatot.¹¹

3. Gondossági mérce a német munkajog és polgári jog tükrében

A munkavállaló vétkes károkozása tekintetében a német polgári törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch* továbbiakban *BGB*) kártérítésre, valamint szolgálati szerződésekre (*Dienstvertrag*) vonatkozó szabályanyaga a bírói joggyakorlattal együttesen irányadó. Tehát a két jogág felelősségtana – hasonlóan a magyar modellhez – szorosan kapcsolódik egymáshoz. A német polgári jogban vétkességi elv (*Verschuldenprinzip*) uralkodik. A római jogig visszavezethető princípium szerint – főszabályként – akkor van helye kártérítésnek, ha a károkozó a kár előidézésében szubjektíve is elmarasztalható, azaz vétkes volt (*schuldhaft*). A jogalkotó a vétkességhez képest azonban tágabb fogalmat épített a

¹⁰ Eörsi Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*, Budapest, Akadémia Kiadó, 1961, 102-111., Zajtay Imre: *Gondatlanság a büntetőjogban és a magánjogban*, Jog-és Államtudományi Szemle, 1936/10, 406-413. o., Nagy László *Anyagi felelősség a munkaviszony keretében okozott károkért*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1964, 250. o.

¹¹ Ellenvéleményhez ld.: Prugberger Tamás – Kenderes György: *Jogelméleti és jogalkalmazási problémák a munkajogi kártérítési felelősség körében*, Magyar Jog, 2009/12, 705-716. o., 708-709. o.

törvénykönyvbe, amivel helyet biztosított az objektív felelősségi formáknak is.¹² A *BGB 276. § (1) bekezdése* értelmében az adós szándékos és gondatlan károkozás esetében egyaránt helytállni tartozik (*Vertretenmüssen*) feltéve, hogy nem következik a kötelmi jogviszonyból a felelősség szigorúbb vagy enyhébb formája. A *BGB 276. § (2) bekezdése* meghatározza a gondatlanság legáldefinícióját. Eszerint, aki a forgalomban megkövetelt gondosságot (*im Verkehr erforderliche Sorgfalt*) figyelmen kívül hagyja, gondatlanul jár el. A forgalomban megkövetelt gondosság – hasonlóan a *Ptk. 339. § (1) bekezdéséhez* – objektív-absztrakt fogalom, amelyet tipizálni szükséges.¹³

A megkövetelt gondosság (*erforderliche Sorgfalt*) objektív meghatározása a veszélyeztetett jogtárgyra, a veszély formájára és annak mértékére tekintettel történik.¹⁴ Nem a bevett gyakorlat vagy szokás, hanem a magatartás szükségessége irányadó.¹⁵ Ha az adós úgy viselkedett, ahogyan azt neki kompetens szakemberek javasolták, nem értékelhető gondatlanként a magatartás.¹⁶ Nem jön figyelembe ugyanakkor mentő körülményként a hiányos szakmai ismeret¹⁷ vagy végzettség, a tapasztalatlanság, a gépkocsivezető látáshibája vagy túlzott igénybevétele, a szervezeti életben fennálló fogyatékoság.¹⁸ Speciális ismeretek ugyanakkor a kötelezett terhére magasabb gondossági mércét eredményezhetnek (pl. helyismeret, szakismeret).¹⁹ Így az a tény, hogy a kötelezett szakorvos a páciens javára értékelendő.²⁰

A forgalomban (*im Verkehr*) történő tipizálás szerint szükséges a gondossági mérce forgalmi körökre (*Verkehrskreis*) való bontása. Megkülönböztetésre alkalmasak a terület specifikus (*bereichsspezifischer Sorgfaltmasstab*), szakma specifikus (*berufsspezifischer Sorgfaltmasstab*) és csoport specifikus

¹² Wolfgang Fikentscher: *Schuldrecht*, New York, de Gruyter, 2006, 320. o.; Max Kaser - Rolf Knütel: *Römisches Privatrecht*, München, Verlag C.H. Beck, 2008, 192. o., Reiner Schulze: *Bürgerliches Gesetzbuch 2009 BGB § 276 Rn 2* (www.beck-online.de)

¹³ Palandt *Bürgerliches Gesetzbuch*, Band 7, München, Verlag C. H. Beck, 2010, 358. o., ld. hozzá még Günther Küchenhoff: *Modernisierung des Schuldbegriffs aus arbeitsrechtlichen Einsichten*, AuR, 1969, 1093-204. o., 196. o., *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Band 2, München, Verlag C. H. Beck 2007, 723. o.

¹⁴ Schulze: i.m. BGB § 276 Rn 15 (www.beck-online.de)

¹⁵ Az a motoros, aki nem visel bukósisakot, figyelmen kívül hagyja azt a gondosságot, amelyet egy rendes és értelmes motorosnak saját kárának elkerülése érdekében tanúsítania kellene. A baleset bekövetkeztekor általánosan ismert és elismert volt, hogy a bukósisak viselésének nagy jelentősége van a balesetben szerzett sérülések elhárításában illetve csökkentésében. Nem tekinti a bíróság irányadó körülménynek azt a tényt, hogy a motorkerékpárosok nagy része hanyagságból vagy kényelemből nem használ bukósisakot. Palandt: i.m. 358. o., BGH 9.2.1965 VI ZR 253/63 (Köln), NJW, 1965, 1075.o, Hanns Prütting-Gerhard Wegen-Gerd Weinreich: *BGB Kommentar*, Köln, Luchterhand Verlag, 2011, 429. o.

¹⁶ Palandt: i.m. 359. o.

¹⁷ BGH 13.12.1994 VI ZR 283/93, NJW, 1995, 1150-1152. o, Stadler Jauernig: *Bürgerliches Gesetzbuch*, 2009, § 276 Rn 29 (www.beck-online.de)

¹⁸ Schulze: i. m. BGB § 276 Rn 13, *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*, Band II, Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt 2008, 1025. o., *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*: i.m. 723-724. o.

¹⁹ Schulze: i.m BGB § 276 Rn 13

²⁰ BGH 10.02.1987 VI ZR 68/86, NJW, 1987, 1479-1481. o.

(*gruppenspezifischer Sorgfaltmastab*) ismérvek.²¹ További pontosítást jelent az ügylet típusa (*Geschäftstyp*).²² Az így kialakult csoporton belül a gondossági mérce az átlagos, megfontolt és lelkiismeretes résztvevő magatartásához igazodik.²⁴ Így többek között eltérően alakul a gondossági mérce a rendes kereskedő,²⁵ a rendes vezető tisztségviselő, igazgatósági vagy felügyelő bizottsági tag,²⁶ a rendes szakorvos, a rendes sofőr²⁷ vagy a rendes háziasszony²⁸ tekintetében. Figyelemmel kell lenni továbbá arra is, hogy a gondossági mérce térben és időben egyaránt differenciált lehet. A rendes kereskedővel szemben támasztott gondossági mérce eltérhet a kereskedés helye (például nagyváros vagy kisváros) szerint. Lehetséges továbbá, hogy a kötelezettel illetve annak a szakmájával szemben támasztott elvárások – tekintettel a technikai és műszaki fejlesztésekre – a korábbi évekhez képest magasabbak.²⁹

További pontosítást jelenthetnek jogszabályok (pl. a KRESZ) illetve szabályhalmazok (pl. élelmiszerbiztonsági előírások). Olyan szabály nem vehető ugyanakkor figyelembe, amely jogellenes vagy egy magasabb jogi normával ellentétes. Irányadó a felek ilyen irányú kifejezett vagy konkludens megállapodása is, ami azonban harmadik személy hátrányára nem hat ki.³⁰ Mindezek hiányában a bíró állapítja meg a gondossági mércét: a cselekvési szabadság és a jogtárgy védelmi mértékének mérlegelésével (többek között a fenyegetett jogtárgy értéke, a kockázati kör uralhatósága, a kár bekövetkeztének valószínűsége, a gazdasági ésszerűség alapján).³¹

Ehhez az absztrakt-objektív gondossághoz képest a munkajogban a gondossági mérce szükségképpen kapcsolódik össze többek között a gyakorolt

²¹ Például kiskorúak esetében az vizsgálendő, hogy a károkozó korára és fejlődési szintjére tekintettel képes volt-e számolni a kár keletkezésével, illetve kellett volna-e, hogy azzal számoljon. BGH 30.11.2004 VI ZR 335/03, NJW, 2005, 354-356. o. A gondossági mércét nem csökkenti az a körülmény, hogy a károkozó a szakmában még járatlan (*Berufsanfänger*). BGH 15.6.1993 VI ZR 175/92, NJW, 1993, 2989-2992. o.

²² A magasabb kockázattal járó üzletek, ahol bevonásra kerülnek laikus személyek is (pl. bank és ügyfél), magasabb a gondossági mércét kívánják meg (Schulze: i.m. BGB § 276 Rn 14)

²³ Erman: i.m. 1026. o., Schulze: i.m. BGB § 276 Rn 13

²⁴ Erman: i.m. 1024. o., Jauernig: i.m. BGB § 276 Rn 29, Erman: i.m. 1025. o., BGH 27.3.2003 IX ZR 399/99, NJW, 2022-2025. o., *Beck'scher Online-Kommentar BGB* Stand 01.03.2011 § 276 Rn 21 (www.beck-online.de)

²⁵ Ld. hozzá *HGB 347. §*

²⁶ Ld. hozzá *GmbHG 43. § (1) bek., AktG 93. § (1) bek., AktG 116. §*

²⁷ Az a gépjárművezető, aki önvizsgálata során a korához kapcsolódó, a vezetési képességét befolyásoló eltéréseket ismer fel vagy kellene, hogy felismerjen, köteles – adott esetben orvos bevonásával – az utazás megkezdése előtt megbizonyosodni arról, hogy még ezeknek ellenére rutinjára, járművezetői magatartására tekintettel kielégítően képes vezetni. BGH 20.10.1987 VI ZR 280/86, NJW, 1988, 909-910. o.

²⁸ Emeleti lakásban a mosógép működtetésénél nem felel meg a forgalomban megkövetelt gondosságnak az, ha a károkozó a lakást rövid időre elhagyja, illetve ha nem biztosítja a gép beüzemelésénél a gép rendeltetésszerű működésére irányuló megfigyelést. OLG Hamm 27.3.1984 27 U 433/83

²⁹ Manfred Löwisch-Georg Caspers: *Staudinger BGB Kommentar*, 2009 § 276 Rn 48 (www.beck-online.de)

³⁰ Hanns Prütting-Gerhadr Wegen-Gerd Weinreich: *BGB Kommentar*, Köln, Luchterhand Verlag, 2011, 430. o., Palandt: i.m. 359. o.

³¹ Palandt: i.m. 359. o.

tevékenység módjával és nehézségével, a munkavállaló személyiségével illetve az őt érő stresszel, annak képzettségével, az üzemben szerzett tapasztalatával, az életkorával összefüggő reakcióképességével. A gondossági mérce a szerződésben foglalt munkafeladattól illetve a munkavállaló saját személyes – empirikusan megállapított – teljesítőképességétől függ.³² Pontosan arra a körülményre figyelemmel, hogy a munkaviszony főszabály szerint egy tartós, a munkavállaló személye által meghatározott jogviszony,³³ szükséges a szubjektív elemek figyelembe vétele.³⁴

4. Szándékon túli károkozás a magyar jogban

A *Törvényjavaslat* megtartja a vétkességi elvet, a vétkesség egyes fokai – szemben a *Tervezettel* - a továbbiakban is kihatnak majd a kártérítés mértékére [179. § (3) bek.]. A *Törvényjavaslat* értelmében szándékos és a súlyosan gondatlan károkozás esetén is a teljes kárt köteles a munkavállaló megtéríteni [179. § (3) bek. 2. mondat].³⁵ Ehhez kapcsolódóan kerül középpontba a szándékon túli károkért való teljes helytállás kérdése. Köteles-e a munkavállaló abban az esetben is a teljes kárért való helytállásra, ha ugyan a köteleességszegését a szándékosság, a károkozását már csak a gondatlanság fogja át. Először az eshetőleges szándék és a tudatos gondatlanság elhatárolása, majd a munkavállaló szándékon túli károkozása kerül bemutatásra.

Egységesnek mondható a bírói gyakorlat abban, hogy a lopás, csalás, hűtlen kezelés, sikkasztás bűncselekményét megvalósító elkövetési magatartások szándékosságot feltételeznek. A másodfokú bíróság helyesen állapítja meg a jogalap körében, hogy a pénztáros alperesek büntetőjogi felelősségét a büntető

³² A speciális munkajogi gondatlanság fogalmához ld. Wilhelm Scheuerle: *Der arbeitsrechtliche Fahrlässigkeitsbegriff und das Problem des innerbetrieblichen Schadensausgleiches*, RdA/7-8., 1958, 247-253. o.

³³ BGB 613. §

³⁴ Ld. hozzá BAG 11. 12. 2003 2 AZR 667/02 *Münchener Handbuch zum Arbeitsrecht*, 2009, zum § 51 Rd 10 (www.beck-online.de), *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*, 2011, BGB § 611Rn 643-645 (www.beck-online.de) Reinhard Richardi: *Leistungsstörungen und Haftung im Arbeitsverhältnis nach dem Schuldrechtsmodernisierungsgesetz*, NZA, 2002, 1004-1012. o., 1110. o., Wilhelm Dütz: *Gefahrgeneigte Arbeit*, NJW, 1986, 1779-1786. o., 1780. o., Günther Küchenhoff: *Modernisierung des Schuldbegriffs aus arbeitsrechtlichen Einsichten*, AuR, 1969, 193-204. o., 196. o.

³⁵ A *Törvényjavaslat* általános indokolása szerint a munkavállalói kárfelelősség mögöttes szabályanyagát a polgári jog szerződésen kívüli károk megtérítésére vonatkozó rendelkezései képezik. Ezek a kártérítés méltányossági alapú (bírói általi) korlátozását is megengedik (*Törvényjavaslat* 190. §). A kártérítés mértékének méltányossági alapon való csökkentésére, azaz a Ptk. 339. (2) bekezdésére való utalás több szempontból sem szerencsés. Egyrészt ilyenfajta méltányosság a szerződésszegés esetében főszabályként nem alkalmazható [Ptk. 318. § (1) bek.]. Másrészt ez a szakasz a károkozáshoz fűződő, száz százalékban fennálló okozatosság mellett a kár összegének mérséklést teszi lehetővé, nem pedig a kockázatmegosztást. Megjegyzendő továbbá, hogy a kártérítés korlátozásának intézménye nem méltányossági jogintézmény. A piacgazdaság munkajogának elsősorban a kár bekövetkeztének kockázatának megosztását kell céloznia. A munkához kapcsolódó veszélyesség – többek között a termelésben használt berendezések, a termelési folyamat maga, az előállított termék – a munkáltatói oldalon minden esetben értékelésre kell, hogy kerüljön. Ez önmagában limitált felelősséghez kell, hogy vezessen.. [ld. hozzá BAG 27.9.1994 GS 1/89 (A)].

bíróság jogerős ítéletével kimondta, eszerint I. és II. rendű alperesek közreműködtek bűnsegédként a sikkasztás elkövetésében. Ebből következően a munkaügyi perben már alap nélkül vitatják az *Mt. 168. §*- alapján fennálló felelősségüket a szándékos károkozás tekintetében [*Pp. 4. § (2) bek.*].³⁶ A jelentős vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés bűncselekményének elkövetésében bűnösnek talált munkavállaló – a munkaügyi bíróság indokolása szerint – a munkaviszonyából származó kötelezettségét vétkesen megszegte; arra tekintettel, hogy a munkavállaló bízott abban, hogy a vásárlók visszafizetik a hitelezett összegeket, a vétkesség foka gondatlan, a munkavállaló havi átlagkeresetének 50 %-ának megfelelő összegű kártérítés megfizetésre kötelezett. A megyei bíróság ugyanakkor kifejtette, hogy a szándékos károkozás attól függetlenül megállapítható, hogy a kiadott áru vételárának utólagos megtérülésére számíthatott-e a munkavállaló; a kár már akkor bekövetkezett, amikor az áru szándékosan térítés hiányában kiadásra került, ennek megfelelően a kártérítés összegét a bíróság felemelte. A LB a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta.³⁷ További ítélkezési gyakorlat szerint eshetőleges szándékként értékelt a kár bekövetkezése iránt tanúsított közömbös munkavállalói magatartás. Így a megyei bíróság határozata szerint – szemben az elsőfokú bíróság ítéletével – a szakképzett és kellő kereskedelmi gyakorlattal rendelkező munkavállalónak tudnia kellett, hogy kereskedelmi forgalomban csak kézpénzt fogadhat el, vásárlási utalványt pedig csak külön írásbeli munkáltatói engedély alapján. A munkavállaló a számára nyitva álló időben nem kísérelt meg tájékozódni arról, hogy üzletrész fizetőeszközként elfogadható-e. Az ítéletet a LB hatályában fenntartotta.³⁸ Továbbá eshetőleges szándék kerül megállapításra akkor is, ha a munkavállaló engedély nélkül viszi magával és tartja magánál a vállalati eszközöket, azokkal sajátjaként rendelkezik, illetve ismételt felszólításra azokat nem szolgáltatja vissza. Ezen esetekben a munkavállaló valamennyi olyan kárért felel, amely ennek hiányában nem állt volna elő.³⁹ Valamennyi hasonló típusú köteleességszegés esetén a kár az elvitel tényével következik be, azaz nem értékelhető gondatlan károkozásként az, ha az elvitel eredményeként a munkavállalótól az eszközt a birtoklás ideje alatt eltulajdonítják. Ennek megfelelően a másodfokú bíróság ítéletével az első fokú bíróság ítéletét részben megváltoztatja. A megyei bíróság álláspontja szerint a munkavállaló károkozása nem gondatlan, hanem szándékos volt, mivel ismerte a notebook értékét, engedély nélkül vitte ki a munkáltató területéről, valamint felelőtlenül a személygépkocsijában hagyta. A körülményeket figyelembe véve, a személygépkocsi gyakori feltörésének ismeretében a munkavállaló cselekménye következményét előre kellett volna, hogy lássa, és ha azt nem is kívánta, de bizonyítottan belenyugodott annak eredményébe.⁴⁰

A tudatos gondatlanság és az eshetőleges szándék elhatárolása tehát az akarati – érzelmi oldal, a kárhoz fűződő tudattartalom felől közelíthető meg. Tudatos

³⁶ Mfv. I. 10. 734/2006 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 833-834. o.

³⁷ Mfv. II. 11.201/2001 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 834-835. o.

³⁸ Mfv. II. 022/2001 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 843-845. o.

³⁹ Mfv. II. 10. 504/2001. Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 835-837. o.

⁴⁰ Mfv. II. 10. 919/2001 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 837-838. o.

gondatlanság esetében a munkavállaló könnyelműen bízik az eredmény elmaradásában valamely konkrét körülményre támaszkodva (ügyesség, tapasztalat, széleskörű ismeret az alkalmazott technika, gép, berendezés vonatkozásában, valamely munkavállalón kívül álló konkrét körülmény stb.). Eshetőleges szándék esetében a munkavállaló már megalapozatlanul reménykedik az eredmény elmaradásban.⁴¹ Az eshetőleges szándék és a tudatos gondatlanság gyakorlatban történő elhatárolása a vétkes kötelességszegés körülményeiből vezethető le. A joggyakorlat az eshetőleges szándékot azzal jellemzi, hogy az elkövető érzelmileg közömbös a cselekmény megvalósítása során: mindenképpen cselekszik, akár bekövetkezik az eredmény, akár nem.⁴² Az ítéletekből levonható következtetés szerint tipikusan eshetőleges szándék kerül megállapításra, ha nagyobb a kár bekövetkezésének valószínűsége.

A bírói gyakorlatban több olyan jogeset merül fel, amelyben a kötelességszegést a munkavállaló szándékossága, míg az okozott kárt csak a gondatlansága fogja át, azaz ahol a kötelességszegéshez és a kárhoz kapcsolódó tudati – érzelmi állapot egymástól eltér. Az ítélezési gyakorlat szerint a közlekedési szabályok szándékos megszegése nem jelenti automatikusan a károkozás szándékosként való értékelését, hiszen a megfelelő gyakorlattal rendelkező munkavállaló alappal bízik ügyességében, rutinjában, a vezetett gépjármű ismeretében. Amennyiben a munkavállaló önhatalmúlag, engedély nélkül vagy ittas állapotban vezeti a vállalati gépkocsit (az ittas vezetés vétségét megvalósítva egyben), ennek alapján csak abban az esetben lehet szándékos károkozás miatt teljes megtérítést követelni, ha szándéka legalább eshetőlegesen átfogja a károkozás tényét.⁴³ Önmagában az a körülmény, hogy a munkavállaló jogosítvány nélkül vezette a gépkocsit és közben karambolozott, nem esik az eshetőleges szándék fogalma alá.⁴⁴ Tovább vizsgálva az ítélezési gyakorlatot, a munkaügyi bíróság megállapítja a károkozás vonatkozásban, hogy önmagában a KRESZ szabályok megszegése nem tekinthető szándékos magatartásnak. Ennek megfelelően gondatlan a kár okozásában az a kamionvezető, aki súlyos ittas állapotban vezeti a gépjárművet, letér az útról és felborul. A megyei bíróság álláspontja szerint azonban a perbeli esetben ugyan nyilvánvalóan nem áll meg a károkozás tekintetében a közvetlen szándékosság, az eshetőleges szándék azonban megállapítható. A munkavállaló hivatásos gépkocsivezetőként fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat speciális jármű igénybevételével. Figyelembe véve a súlyos ittasság tényét, a téli esti vezetési körülményeket a bíróság arra következtetésre jut, hogy a munkavállalónak reálisan számolnia kellett ilyen körülmények mellett a károkozással. Nem áll meg olyan mentő körülmény, felperesi intézkedés, amely indokolta volna az alperes magatartását, vagy amelynek alapján bízhatott volna a kár elmaradásában. Ezért a bíróság a munkavállalót a teljes kár megtérítésére kötelezi.⁴⁵ Hasonló esetben a bíróság úgy

⁴¹ Cséffán: i.m. 425. o.

⁴² Mfv. II. 10.469/2000 Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 878-879. o.

⁴³ LB M. törv. 10. 300/1987 Cséffán: i.m. 426. o.

⁴⁴ Fővárosi Bíróság 45. Pf. 27958/64 Cséffán: i.m. 426. o.

⁴⁵ Mfv. II. 496/2000 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 878 – 879. o.

foglal állást, hogy a saját célra – alkoholos befolyásoltság alatt – igénybe vett vállalati gépjárművel való villanyoszlopnak ütközés nem vezethet eshetőleges szándék megállapításához.⁴⁶ Eshetőleges szándékkal követi el a károkozást továbbá az a gépkocsivezető, aki ittasan a gépkocsival a vasúti síneken 250 métert halad, és csak a gépkocsi megakadásakor áll meg. A munkaügyi bíróság álláspontja szerint az alperes munkavállalónak, mint foglalkozásszerűen tehergépkocsit vezető személynek az általa vezetett jármű felépítését ismernie kellett volna, tudatában kellett volna lennie, hogy a vasúti pálya azon esetlegesen sérülést okozhat. Az alperes a közút minőségétől köztudottan eltérő szerkezetű vasúti pályán 250-300 métert haladt, és a vezetéssel csak akkor hagyott fel, amikor a jármű kerekei a sínek illetve a talpfák közé beszorultak. Az ilyen körülmények között megtett távolság az esetleges kárba való belenyugvást tanúsítja. Az ítéletet a másodfokú bíróság is helyben hagyja és a LB a jogerős határozatot hatályában fenntartja.⁴⁷ További ítélkezési gyakorlat szerint a munkaügyi bíróság megállapítja, hogy eshetőleges szándékkal követi el a károkozást az a gépkocsivezető, aki megszegi a legrövidebb útvonalra és a gépjármű folyamatos felügyeletére vonatkozó munkáltatói utasítást, amikor kitérőt téve és a járművet felügyelet nélkül hagyva a kórházban feleségét meglátogatja, aminek eredményeképpen a gépjárművet ismeretlen elkövető az áruval együtt eltulajdonítja. Az ítéletet a megyei bíróság helybenhagyja. A LB ugyanakkor a munkaügyi bíróságot – az *Mt. 169. §-át* irányadónak tekintve – új eljárás lefolytatására kötelezi.⁴⁸

A felelősség vizsgálata kapcsán gondolatébresztő lehet a büntetőjogban alkalmazott vegyes bűnösség kategóriája, ahol – a legáltalánosabb meghatározás szerint – a tényállási elemek egy részére az elkövető szándékossága, míg más részére a gondatlansága terjed ki. Hasonló esetkörrel állunk szemben a munkajog kapcsán is (vegyes vétkesség). Ebben az esetben a teljes kártérítésre való kötelezés oda vezethet, hogy a munkavállaló a szándékán túli eredményért (*praeter intentionem*) kerül elmarasztalásra. A hatályos *Mt. 166. § (1) bekezdése* illetve a *Törvényjavaslat 179. § (1) bekezdése* szerint a vétkességnek – nyelvtani értelmezés szerint – a kötelességsértést kell átfognia.⁴⁹ Nem következik a törvényszövegből illetve a szövegtervezetből annak a követelménye, hogy a szubjektív tudattartalomnak a károkozásra is ki kell terjedni. Ezzel szemben uralkodó vélemény szerint a bírói gyakorlatban a vétkesség fennállása – a teljes kártérítésre kötelezés tekintetében – két irányban is vizsgált. A *Törvényjavaslat* tekintetében felmerül a kérdés, hogyan illeszthető be ebbe a fogalomrendszerbe a súlyos gondatlanság. Ugyanis a súlyos és a tudatos gondatlanság beszámítási pontjai nem azonosak. A tudatos gondatlanság az előrelátás szerint meghatározott. Ehhez képest a súlyos gondatlanság a gondossági mérce megsértésére tartalmaz értéktételeket. A probléma középpontjában a teljes kártérítésre kötelezhetőség határa áll, amelyet a *Törvényjavaslat* szélesebbre kíván vonni. Ez lényegében a bevezetőben felvázolt négyelemű védelmi rendszer második pillérének

⁴⁶ BH 1979. 309.

⁴⁷ Mfv. II. 10. 352/2000 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 841-843. o.;

⁴⁸ Mfv. II. 10. 261/2001 Fekete – Radnay – Tallián – Zanathy: i.m. 847 – 849. o.

⁴⁹ Ld. hozzá még *Tervezet 179. § (1) bek.*

megszüntetését jelenti. A jelenlegi gyakorlat szerint, ha a kárra csak a munkavállaló gondatlansága terjed ki, úgy a munkavállaló korlátozott mértékben áll helyt. A *Törvényjavaslat* értelmében azonban már súlyos gondatlanság esetében is köteles lesz a munkavállaló megtéríteni a kár teljes egészét azzal a kiegészítő szabállyal, hogy a bíróság a 190. § alapján csökkentheti a kártérítés mértékét.

5. Szándékon túli károkozás a német munkajogban

Az uralkodó vélemény szerint a vétkesség fennállását két irányban is vizsgálni kell. A szándéknak a kötelességszegéssel okozati összefüggésben keletkező kárt is fel kell ölelnie.⁵⁰ A munkavállaló kötelességszegése abban az esetben értékelhető eshetőleges szándékként, ha a kárt és annak konkrét nagyságát, illetve lehetséges bekövetkeztét előre látta és abba belenyugodott. Ezt támasztja alá a Szövetségi Munkaügyi Bíróság 18.4.2002 8 AZR 348/01 számú határozata (villástargonca-eset), amely szerint a munkavállaló szándékos kötelességszegése – a kárt átfogó szándék hiányában – nem alapozhat meg teljes kártérítést.⁵¹ A bírói ítélet úgy foglal állást, hogy ugyan az alperes tudatosan hagyja figyelmen kívül a kifejezett munkáltatói utasítást, tehát a kötelességszegést átfogja a szándéka, a károkozás tekintetében már csak súlyosan gondatlan.

Mindez visszavezethető arra, hogy a munkavállalói felelősségkorlátozás intézménye – szemben a polgári joggal – nem magára a cselekményre reflektál, hanem az üzemen belüli rizikómegosztást célozza. Lényegében a felelősségkorlátozás mellett felhozható érvek nem csupán a vétkességi fokok szerinti differenciálást, hanem a vétkességnek a kárra való kiterjedésének szükségességét is alátámasztják. A kisebbségi vélemény utal ugyanakkor a *BGB 619a §-ra*, amely a kötelességszegés esetére fennálló kártérítésről rendelkezik. Hivatkoznak és megkérdőjelezik ebben a körben azt is, hogy a munkáltató utasításadási jogát gyakorolva a legalacsonyabb szintre szoríthatja a kárkockázatot (vö. eltérhet-e a munkáltató utasítási jogát gyakorolva a felelősségi szabályoktól a munkavállaló terhére).⁵² Amennyiben a munkáltatói utasítás szándékos megsértése nem vezetne teljes kártérítéshez, úgy az intézmény tartalma felpuhulna.⁵³

⁵⁰ Beck'scher Online-Kommentar Arbeitsrecht Stand: 01.09.2011 zum BGB 619a § Rn 9 (www.beck-online.de), Andreas Busemann: *Die Haftung des Arbeitnehmers gegenüber dem Arbeitgeber und Dritten*, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1999, 55. o., Günter Schaub – Ulrich Koch – Rüdiger Linck: *Arbeitsrechts-Handbuch*, München, Verlag C.H. Beck, 2005, 440. o.; Hanau Gamillscheg: *Zum Vorsatz bei der Haftung des Arbeitnehmers*, RdA, 1967/10, 375-376. o., 375. o.

⁵¹ Ld. hozzá LArbG Mainz 26.01.2011 AZ: 7 Sa 638/10

⁵² Juris PraxisReport Arbeitsrecht 33/2011 Anm. 6.

⁵³ Münchener Handbuch zum Arbeitsrecht: i. m. § 51 Rn 32, Beck'scher Online-Kommentar Arbeitsrecht: i.m. BGB § 619a Rn 9; Deutsch szükségesnek látja ehhez képest azt is, hogy a szándékosság illetve a kvalifikált (a BGB 276. § (2) bekezdésében foglalt gondatlansághoz képest) gondatlanság ne csak a károkozásra, hanem a kár terjedelmére is kihasson, tehát csak azok a károk legyenek megtéríthetőek, amelyek az elvárt gondosság tanúsítása mellett előre láthatóak voltak. A munkaviszony természetéből indul ki: a felelősség kockázatának és a jövedelemnek szükségképpen aránytalanságából (a bekövetkező kár miatti kártérítés terjedelme messze meghaladhatja a munkavállaló teherbíró képességét, a munkavállalóra kihat az emiatti, tehát a kártérítés ténye és annak lehetséges mértéke miatti félelem). Erwin Deutsch: *Privilegierte Haftung und Schadensfolge*, NJW, 1966/16, 705-711. o.,

Megjegyzendő továbbá, hogy minden tényállás, ami a gondatlanságért való helytállást rendeli el, magába foglalja a szándékosságért való felelősséget is (*a kevesebb mindig magában foglalja a többet - Plus semper in se continet, quod est minus*). Ugyanakkor a szándékosság (vagy kvalifikált gondatlanság) esetében előírt helytállás nem jelenti egyúttal, hogy a kötelezett (munkavállaló) gondatlanság esetében is felelni tartozik.⁵⁴

6. Befejező gondolatok

A *Tervezet* és a *Törvényjavaslat* megegyeznek abban, hogy a gondossági mérce tekintetében szigorúbb követelményt támasztanak a munkavállalóval szemben. Nem elhanyagolható pedig a felelősség intézményének újragondolása kapcsán a vétkesség és a felróhatóság fogalmának pontos és világos elhatárolása, hiszen ennek eredményeként kerül meghatározásra a felelősség határvonala. Ennek segítségével állapítható ugyanis meg, hogy mely tények és körülmények kerülhetnek értékelésre a munkavállaló terhére illetve javára. Erre tekintettel javasolt a gondossági mérce individuális szint felé való eltolása.

A *Törvényjavaslat* szigorúbb a teljes kártérítés kereteinek megvonásában illetve bevezeti a súlyos gondatlanság fogalmát. Szükséges lenne ennek definiálása, illetve összevetés a tudatos gondatlansággal. A német gyakorlat szerint súlyosan gondatlanul jár el az a munkavállaló, aki a forgalomban megkívánt gondosságot különösen nagymértékben szegi meg.⁵⁵ Fennáll többek között a súlyos gondatlanság sebességtúllépésnél, a munkáltató előtt színlelt vezetési gyakorlattal összefüggésben okozott kárnál, piros lámpánál való áthajtásnál, elsőbbség meg nem adásánál, túlhajszoltságnál (amennyiben az a munkáltató által nem ismert), közlekedési jelzőtáblák figyelmen kívül hagyásánál.⁵⁶

Indokolt a vétkesség két irányban való vizsgálatának fenntartása. Dogmatikai síkon megközelítve ezért – teljes mértékben egyetértve a kártérítési keret differenciáltabbá tételének igényével – átgondolásra érdemes gondatlanság körében általában fenntartani az *ex lege* korlátozást, tágítva ugyanakkor a jogszabályi teret és hangsúlyozva a bírói mérlegelés szerepét.

710-711. o., ld. még Franz Gamillscheg-Peter Hanau: *Die Haftung des Arbeitnehmers*, Karlsruhe, Verlag Versicherungswirtschaft, 1974, 375. o.; Rüdiger Krause: *Geklärte und ungeklärte Probleme der Arbeitnehmerhaftung*, NZA, 2003/11, 577-586. o., 583. o.

⁵⁴ *Soergel Bürgerliches Gesetzbuch*, Band 2, Stuttgart, Kohlhammer GmbH Stuttgart Berlin Köln, 1990, 889. o.

⁵⁵ Súlyos gondatlanság esetében a munkavállaló főszabály szerint köteles a teljes kárt megtéríteni, ugyanakkor nincsen kizárva a kártérítés csökkentése. Az eset összes körülményét mérlegelni kell. Meghatározó a munkavállaló keresete és a tevékenység által viselt károk között fennálló világos aránytalanság. BAG 23.01.1997 8 AZR 893/95, BAG 18.01.2007 8 AZR 250/06, BAG 1989.10.12 8 AZR 276/1988.

⁵⁶ Münchener Handbuch zum Arbeitsrecht: i.m. §51 Rn 37-39.